

має стати ефективною системою стримувань та противаг, які будуть дієвими і ефективними супроти існуючих та ймовірних загроз для України.

Висновок. Таким чином, недоліки нинішньої системи державного управління об'єктивно викликають дискусії про необхідність проведення відповідних змін. Однак, серед тих, хто професійно вивчає функціонування різних форм правління, існують досить різні думки щодо необхідності зміни форми правління в Україні. На нашу думку, в умовах становлення України як незалежної, демократичної, правової держави, у період євроатлантичної інтеграції, зазначені вище проблеми можуть бути успішно вирішені за умови впровадження президентської форми правління з належною та дієвою системою стримувань і противаг, і яка максимально буде наближеною до системи державного управління США.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-298-5-33>

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ГРОМАДЯНСТВО НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Косілова Ольга Іванівна

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри теоретико-правових дисциплін
Державного податкового університету
м. Ірпінь, Україна*

Громадянство є особливим правовим зв'язком між фізичною особою та державою, що знаходить свій вияв у взаємних правах та обов'язках. Стан громадянства складає основу правового статусу індивіда, його правосуб'єктності. В основоположних міжнародних документах, зокрема у ст. 15 Загальної декларації прав людини та п. 3 ст. 24 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права громадянство визначене як суб'єктивне основоположне право особи¹. Виходячи з цього, змістом права на громадянство є право на набуття

¹ Загальна декларація прав людини: Декларація від 10.12.1948 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Пакт від 16.12.1966 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043

громадянства, збереження громадянства або відмова від нього, а також право на полегшений варіант відновлення громадянства².

Право на громадянство не тільки проголошується, але й забезпечується системою гарантій міжнародного та національного рівнів. Дотримання цього права з боку держав контролюється Радою з прав людини та Управлінням Верховного Комісара ООН з прав людини³.

Запровадження РФ прискореної паспортизації на захоплених територіях є одним з інструментів незаконної спроби їх окупації. Держава агресор намагається нав'язати російські паспорти громадянам України, які мешкають на тимчасово окупованих територіях в Херсонській та Запорізькій областях. Метою насильницької паспортизації є це легалізація окупації: масова видача паспортів дозволяє російській пропаганді просувати наратив про те, що в регіоні нібито проживають російські громадяни, а відповідно будь-які дії РФ – «легітимні». Оформлення паспортів надає росіянам дані, які потім використовуються для підготовки псевдореферендумів⁴.

Подібні дії агресора з видачі «документів» порушують цілу низку українських законів та міжнародних норм, зокрема:

– Конституцію України, зокрема ст. 25, згідно з якою громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство⁵;

– Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території»⁶. Згідно з ст. 9 будь-які органи, їх посадові та службові особи на тимчасово окупованій території та їх діяльність вважаються незаконними, якщо ці органи або особи створені, обрані чи призначені у порядку, не передбаченому законом. Будь-який акт (рішення, документ), виданий органами та/або особами, передбаченими частиною другою цієї статті, є недійсним і не створює правових наслідків.

² Садовська, О. М., & Садовская, О. Н. (2018). Право на громадянство: європейська практика.

³ Садовська, О. М., & Садовская, О. Н. (2018). Право на громадянство: європейська практика.

⁴ Насильницька паспортизація тимчасово окупованих територій Росією: основні факти. URL: <https://oda.zht.gov.ua/news/nasylnytska-pasportyzatsiya-tymchasovo-okupovanyh-terytorij-rosiyeyu-osnovni-fakty/>

⁵ Конституція України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

⁶ Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 26, ст. 892.

– Женевську Конвенцію «Про захист цивільного населення під час війни» 1949 року⁷.

– Видача паспортів на тимчасово окупованих територіях України РФ підриває суверенітет нашої держави. Адже відповідно до статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території» тимчасово окупована територія України є невід'ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. А всі видані незаконними адміністраціями акти є нікчемними та не створюють жодних правових наслідків⁸.

Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» встановлює, що будь-який акт (рішення, документ), виданий на тимчасово окупованій території незаконними органами, є недійсним і не створює правових наслідків (крім актів, які засвідчують народження, смерть, укладання та розірвання шлюбу, наразі вони беруться до уваги судами України).

Право на збереження громадянства співвідноситься з заборонаю довільного позбавлення громадянства. Тому довільне позбавлення громадянства ставить порушених осіб в несприятливе становище щодо їх користування правами, так як деякі з цих прав можуть бути схильні до законним обмеженням, які в іншому випадку не застосовуються. Крім того, ці люди опиняються в ситуації підвищеної уразливості перед порушеннями прав людини⁹.

Хронологія насильницької паспортизації ТОТ.

У 2014 році РФ підступно окупувала український Крим. Тоді ж в був прийнятий федеральний конституційний закон, згідно з яким громадяни України та особи без громадянства, що постійно проживали в Криму, були визнані громадянами РФ. Можливість відмовитись від російського «паспорта» була досить примарною через те, що паспортизація проходила у дуже стислі строки та швидкими темпами.

У 2019 році для мешканців ОРДЛО Росія запровадила спрощений режим отримання російського «паспорта». Уже у 2022-му цю процедуру паспортизації розширили на мешканців, що проживають на територіях

⁷ Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Женева, 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

⁸ #Legal questions: насильницька паспортизація на тимчасово окупованих територіях України: правові наслідки. URL: https://psjust.gov.ua/post_news/legal-questions

⁹ Садовська, О. М., & Садовская, О. Н. (2018). Право на громадянство: європейська практика.

Луганської та Донецької областей, а потім і на всі інші області, що опинилися в тимчасовій окупації внаслідок повномасштабного вторгнення.

Протягом трьох років, на території ОРДЛО Росія надала приблизно 700 тис. рос. «паспортів». Проте, наразі, росіяни не мають подібних «успіхів» в паспортизації окупованій території Херсонської області¹⁰. Точна кількість виданих російських «паспортів» на територіях тимчасово окупованих Херсонської та Запорізької областей наразі точно невідома. За українськими джерелами було видано лише декілька десятків-сотень «документів», проте окупаційна «влада» заявляє, що за російськими «паспортами» стоять черги, а частина населення вже їх отримала.

Наголошуємо на тому, що насильницька паспортизація є незаконною та не визнається в Україні, вона суперечить принципам і нормам міжнародного права та є прямим порушенням Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни (там дійсно йдеться про заборону примусу жителів окупованої території присягати на вірність державі-супротивнику). Стосується це не лише військової присяги сторін, але й того, що громадянство засвідчує взаємні права й обов'язки людини та держави 11.

Здійснення видачі «паспортів» мешканцям тимчасово окупованих територій російською федерацією є грубим порушенням Положення про закони і звичаї війни на суходолі, яке є додатком до IV Гаазької конвенції 1907 року. Відповідно до нього забороняється примушувати мешканців окупованої території присягати на вірність державі-супротивнику.

Крім того, варто враховувати, що законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» встановлено, що примусове автоматичне набуття громадянами України, які проживають на тимчасово окупованій території, громадянства Російської Федерації не визнається Україною та не є підставою для втрати громадянства. Таким чином, сьогоднішня насильницька видача «паспортів» на окупованих територіях України є незаконною для громадян. І жодної відповідальності за отримання цих «документів» українці не будуть нести.

¹⁰ Насильницька паспортизація тимчасово окупованих територій росією: основні факти. URL: <https://oda.zht.gov.ua/news/nasylnytska-pasportyzatsiya-tymchasovo-okupovanyh-terytorij-rosiyeyu-osnovni-fakty/>

¹¹ За допомогою паспортизації населення росія запускає процес знищення української держави. URL: <https://minjust.gov.ua/m/za-dopomogoyu-pasportyzatsii-naselennya-rosiya-zapuskae-protses-znischennya-ukrainskoi-derjavi>